

עליה וירידה בדמות אדם

שאלות בפרק ב'

- א. בקיאות - עיינו בפרק ב' בעיקר מפסוקים ה' – כ"ב פסוקים עם פירוש המצודות ורש"י
- ב. בפסוקים אלה ישנם כמה ביטויים החוזרים על עצמם מספר פעמים: כמו "בית יעקב", "אדם", "איש", "ונשגב ה' לבדו", "פחד ה'", מהי משמעות הכפילות במושגים אלה? מה ההבדל ביניהם – בין אדם ואיש, בין ישראל ובית יעקב?
- ג. "כי נטשת עמך בית יעקב" (פסוק ו') - אל מי מדבר הנביא ישעיה בפסוק זה? מי נטש את בית יעקב, כיצד מתיישב המשך הפסוק לכל פירוש?
- ד. מה היחס בין תחילת הפרק העוסק בנבואת גאולת ישראל ובין המשך פסוקים אלה, (גם שם נזכר דוקא יעקב "בית אלוקי יעקב" – מדוע?)
- ה. מדוע על האדם להתחבא, האם החטא הוא היוצר את הפחד, האם חושש האם מאלוקיו לכן מתחבא? היכן מצאנו את האדם עוד מתחבא מפני אלוקיו?
- ו. "חדלו לכם מן האדם כי נשמה באפו כי במה נחשב הוא" – ממה צריכים לחדול? ומהי משמעות הסיבה "כי נשמה באפו"? ואם האדם אכן לא נחשב? האם פסוק זה המשך פרק ב' או אולי תחילה לפרק ג' המתחיל במילה "כ"י".
- ז. מהו עיקר הנבואה כאן בפרק ב' – מה מחדש הנביא ישעיה בנבואה זו, מה בא לומר לישראל?

(ו) כי נמשחה עמך בית יעקב. הנציח מיסג הדיבור אל השכיני' ואומר כי על הנה עונת את עמך בשגיל עונס (ד"א) הנציח מוכיחן ואמר להם כן, כי נטשמה עמך בית יעקב כו' עונת את מעשה הכוז אשר על ידו נהיית לעס אדם אדם בית יעקב):

(ז) כי נמשחה. כנוי ונמשחה כנגד האל, אמר אתה האל שנמשחה עמך בית יעקב עתה הדין עמך כי הם מלאו מקרב, ויונתן פירשו כנגד ישראל ארי שבקתון דחלא תקיפא דהוה פרוק לכו דבית יעקב, ופירוש עמך לפי דעתו אתה שהיית עושה מעשה עמך, כמו שאמרו רבותי ז"ל בעושה מעשה עמך ואו היית גואל אותם מכל צרה ועתה נמשח אותנו: כי מלאו מקרב. פירוש מלאו כשפים יותר מבני קדם, וידוע היה זה ביניהם כי בני קדם היו מכשפים ומעננים, וכן פלשתים היו יותר מעננים מבני קדם וישראל בהם, ועננים שם תאר, וכן בני עננה, ונקראו ארם בני קדם לפי שהם למורת ארץ ישראל, והם למרו מעשים רעים מאשר לפניהם ומאשר לאחריהם, וכן ארם מקרב ופלשתים מאחור: ובלדי נכרים ישפיקו. עוזבים תורת ה' ומתעסקים בספרי הכשופים והנחושים ומספיקים בהם, והם אומרים דיינו באלה הספרים, והם ספרים גולדים להם מקרוב, כמו שאמרו משה רבינו עליו השלום חרשים מקרוב כאו שלמדו אותם מהאומות שהם מעכזים והתור' שלמדו אותה מקרב ונצטוו בה הם ואבותיהם מכמה שנים עובו אותה, ויונתן תרגם כי מלאו מקרב ארי אחמליאת וגו', ר"ל כמו שהיתה בימי הכנענים, ותרגם ובלדי נכרים ישפיקו וכנמוסי עממיא אולין:

וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכַל וְכִי תֹאחֶה-הָיָה לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וְתִקַּח מִפְּרִיָו וְתֹאכַל וְתִתֵּן גַּם לְאִישׁוֹ עִמָּה וַיֹּאכֵל: וְתִפְקַחְנָה עֵינַי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵדִימָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵהּ תֹאחֶה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֻרֹת: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת-קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּהַלֵּךְ בֵּין לְרוּחַ הַיָּם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הָגָז: וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָה: וַיֹּאמֶר אֶת-קוֹלִי שָׁמַעְתִּי בֵּין וַיֹּאֲרָא כִּי-עֵרַם אָנֹכִי וְאִתְּחַבֵּא:

כ"ג

4 וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ. וַיִּתְחַבֵּאוּ מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים, וְכָל לְמַדְנוּ שְׂכַל אֶחָד הַמַּחְבֵּא צַפְי עֲמָנוּ כְּדִי לְהַגִּין עַל עַרְמוֹתָם צַעֲזֵי וְעַל הַאִילָנוֹת, שֶׁלֹּא יִרְאֶה הַעֲרוּהַ צַעֲזַה שְׁהַקְצִיָּה יַעֲמוֹד עִמָּהֶם.

וזהו מפני ה' אלהים, שהבינו שיקבלו את פניו, ולא משום פחד העונש נסו וכרחו, אלא מפני פחד ה' ומורא כבודו לעמוד לפניו בגלוי ערוה:

(י) ואירא כי עירם אנבי. ביאר שלא צרח מפני הפחד שיענש, אלא משום כי עירם הוא ואינו כבוד לשכינה, והוא מורא המעלה:

5 וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ. לא עוד עמדו בקומה וקופה "לפני ה'", אלא נתחבאו "מפניו" ויראו את קרבנותו ומכאן ואילך חשו אך ניגודים. בניגוד הראשון חשו מיד - בין גופם לבין רוחם, - וכבר עשו להם חגורות. עתה חשו גם בניגוד השני: משחללו לשלוט בגופם ואיבדו את טהרת הגוף והרוח, התגלע הניגוד בינם לבין ה'. הם ידעו שאיבדו את כבוד האדם והתחבאו בין שאר היצורים.

כ"ד

ה (א) זה ספר תולדות אדם. פירש הרמב"ן ז"ל⁴⁵ כי ירמוז לכל התורה כלה, כי כל התורה כלה, ספר תולדות אדם, שאם לא כן למה אמר ספר והיה לו לומר אלה תולדות אדם, כלשון: ואלה תולדות ישמעאל⁴⁶, ואלה תולדות יצחק⁴⁷, עד כאן. ויתכן לומר במלת ספר שהיא החכמה, והוא מלשון: ספר וספור' הנזכר בספר יצירה⁴⁸, שהם שמות אל החכמה העליונה. ויגיד הכתוב, זה ספר, שהיתה החכמה ראויה שתהיה תולדותיו של אדם, כי אין בניו של אדם הגופיים תולדותיו העקריים, כי אם ספר החכמה.

שהרי אפשר לעולם שיתישב על ידי אחרים, וכמו שאמר בן עזאי: ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים⁴⁹. ובאר הכתוב עוד כי ספר זה הוא החכמה ראוי הוא שיתיחס אל האדם. לפי שבדמות אלהים עשה אותו, ואימתי עשה אותו, ביום ברא אלהים אדם, והבן זה למה הוצרך להזכיר, אדם' שני פעמים*.

(ב) זכר ונקבה בראם. הנפש והשכל, כי הם העקר בלמוד החכמה, כי הגוף אינו נחשב לכלום, אבל הוא כלי להם. ויברך אותם. ברכם ברבוי ותוספת חכמה. ויקרא את שמם אדם. כי אין האדם נקרא, אדם' רק בסבת הנפש והשכל, שאלמלא הם נמשל כבהמות

נדמה⁵⁰

ועוד יתיב ר"ג וקדריש, עתידין אילנות שמוציאין פירות בכל יום, שנאמר ונשא ענף ועשה פרי, מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום. לגלג עליו אותו תלמיד, אמר והכתיב אין כל חדש תחת השמש, א"ל בא ואראך דוגמתן בעוה"ז, נפיק אחוי ליה צלף. לא די שיד ד' עתידה להיות מתגלה על האדם לפי אותו הערך שירומם וינשא ברוחו לפי אותו הערך שיהיה קרוב לקדושת האורה שלמעלה באופן שיהיה נכון לקבל את הטוב האלהי בשפע עצום ורב, שזה ידענו ממאמר הקדום, עוד לימוד יותר רחב ויותר עמוק נוסף לנו במאמר זה, כי לפי הערך שיגדל רוח האדם להיות יכול לקבל חיים מלאים של תכלית ומטרה, באין צורך לאותן המחיצות של

כ"ה

ההכשרים והאמצעיים שהם מחשיכים ומצמצמים את החיים במעצוריהם השונים, כן לפי ערך זה יתוסף כח חיים להיות הולך וגבר ושופע בחזקה ג"כ בכל היצירה הסובבת, ועד כח הצומח יגיע להשוות בהשויה גדולה את הכמות של התכלית היסודית אל האמצעיים. הענף הוא האמצעי, והוא אמנם (הוא) מוסיף שלימות לאטו בכל יום, ורק בבא השעה המוכשרת שהאדם יוכל לבא להנאת תכליתו ישא פריו. אבל בהיות מצב החיים מוכן להיות כולם מלאים תכלית, כן יהיו מכשירי החיים מלאים תכלית, בדילוג גדול על ההליכה האיטית של האמצעיים, שהם מוכרחים רק לפי ערך היחש שיש לרוח האדם אל הכח הכללי של החיים, באשר הרוח האנושי השלם הוא באמת הפרי הגמור של כללות החיים. היצירה החפשית החושבת ויודעת, המנהגת דרכי צדק יושר ומשפט, ופועלת חסד ומשגת אמת ועונג מזיו עליון המלא את כל העולם כולו, היא הפרי התכליתי של כל היצירה המלאה כ"כ כחות והכשרים רבים. אמנם כמה קטן הוא בכמותו הרוח הזה כל ימי האפילה, שרוב בני אדם פונים הם ברוחם אל השפל והבוזי ונזורים אחר מקדושת אדון כל המעשים, מלך שהשלום שלו¹ והאמת חותמו ב"ה². כפי המדה הזאת הענף, שהוא ההכשר הטפלי, שהוא כל צדדי החיים שהם מלאים שפלות חסרון טעם אמיתי ותכליתי, הוא במין האנושי הרבה יותר תכוף ויותר מרוחב מהפרי, והסגולה היא מעטת הכמות. והיה כאוב מארץ קולה³, והמונה של רומי המלא שוד, רצח ושקר, תאוה שפלה וגאות שוא, הוא מלא את העולם וסואן ברעש. ע"כ אם ירב הטוב של הסביבה, הטוב החומרי, הלא יסיג הוא את גבול העדן האלהי וישקע האדם בגסות חומר. "וישח אדם וישפל איש"⁴.

פסוקים אלו
כ"ג, כ"ד

9

8
 (כב) חדלו לכם. או יאמר כל אחד לחבירו
 חדלו לכם מן האדם כי יהיה פחד ה' על כל העולם, ויאמר איש
 לאחיו לא יהיה עוד מורא בשר ודם עליכם אלא מורא האל
 לבדו, כי האדם כאין נחשב כי כמעט רגע ימות כי הנשמה
 באפו, כלומר קרוב לצאת, ואמר באפו כי רוח החיים תלוי באף,
 כי דרך נקבי האף יצא החום הטבעי אשר בלב חמור, וכן יכנס
 אליו דרך נקבי האף קרירות האויר וכוה חיי האדם כמו שידוע
 כתכמת הטבע, אם כן שחיו קצרים כמה נחשב הוא ואיך יתכן
 לבטוח עליו או לירא ממנו:

י

(כב) חדלו כו'. קאי למעלה שנאמר וישח אדם וישפל כו' על כל גאה ורס כו' וגם כן עכשיו חדלו כו' כי צמה כו'. וכן אמר
 למעלה והיה צמחית הימים כו' לכן גם כן עכשיו צית יעקב לבו ונלכה כו' וכן כאן. והנה מותר האדם מן הצמחה הנשמה
 והרוח, שהנשמה גבוה מעל גבוה, וכן רוח האדם כמו שנאמר ויהי האדם לנפש חיה ממדגמין לרוח ממללא. וז"ש חדלו לכם
 מן האדם היינו יתרון הרוח שלו שנקראת נפש האדם כו', ויתרון השני אשר נשמה באפו כמו שנאמר ויסח באפיו וגו': כי

י